

La representació parlamentària a la Dècada Moderada (1843-1854): un estudi de la relació entre el mandat imperatiu i el mandat representatiu des dels districtes catalans

Parliamentary representation in Moderate Decade (1843-1854): a study of the relation between imperative mandate and representative mandate from the Catalan districts

per Oriol Luján

Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM:

Aquest article aborda la representació parlamentària durant la Dècada Moderada (1843-1854) a partir de l'estudi dels diputats escollits en districtes catalans. Concretament, focalitza l'atenció en el tipus de vincle entre els representants i els representats, i matisa les visions que han entrelaçat el mandat imperatiu amb la defensa dels interessos del districte. D'aquesta manera, prova de demostrar l'existència d'aquesta pràctica més enllà dels lligams territorials i n'exposa la complexitat, considerant la complementarietat del vessant del districte amb el nacional. D'altra banda, valora l'existència del mandat representatiu com una pràctica tot just emergent.

PARAULES CLAU:

Representació parlamentària, mandat imperatiu, mandat representatiu, liberalisme.

ABSTRACT:

This paper looks at parliamentary representation through the case of the deputies elected in Catalan districts during the «Dècada Moderada» (1843-1854). Specifically, focusing on the nature of the link between the representatives and the represented, it looks anew at the idea that the imperative mandate was always linked to the interests of the constituency. It aims to prove that, on the contrary, the practice could exist beyond the territorial ties and thus to show its complexity, emphasizing the complementarity of both territorial domains, national and district. But it also shows that at the same time the representative mandate was emerging as a new practice.

KEY WORDS:

Parliamentary representation, imperative mandate, representative mandate, liberalism.

Introducció. Les diferències ideològiques en la representativitat del sistema electoral

Tot i que el principal focus d'interès de la historiografia per valorar la modernització dels sistemes parlamentaris europeus del segle XIX ha recaigut majoritàriament en la progressiva ampliació del sufragi censatari masculí com a pas previ a

l'assoliment del sufragi universal –primer, únicament masculí, però, i sobretot, ja al segle XX, integrant també el femení–,¹ no resulta inapropiat obrir el camp d'anàlisi en altres realitats no menys rellevants. De fet, en els darrers anys, la investigació sobre la política liberal ha avançat substancialment, i ha aprofundit en diferents vessants com, per exemple, l'estudi de la ciutadania, el significat del règim parlamentari o el paper de la corona. Tal vegada, malgrat no haver obtingut tanta atenció, un altre dels debats clau en la valoració de la representativitat política en les primeres experiències parlamentàries del segle XIX concerneix al tipus de representació política. És a dir, l'acte pel qual un representant (en el cas que estudiem, un parlamentari) actuava en nom d'un conjunt de representats (electors) per satisfer els seus interessos.

En tot cas, per entendre aquestes relacions és indispensable comprendre la representativitat del sistema polític, provinent del procés electoral dispost amb l'adveniment del liberalisme. A Espanya, amb les Corts de Cadis (1810-1814), la fonamentació del poder derivava de la sobirania nacional i això es plasmava en l'accés a les urnes. L'elecció dels diputats al Congrés era indirecta i passava per diferents estadis, però, en la base del sistema –per elegir les juntes de parròquia–, s'obria a una àmplia participació, ja que podien votar tots els homes naturals del país i de més de 25 anys. Per això s'ha tendit a considerar-lo com un tipus d'elecció que permetia el sufragi universal masculí,² tot i que també com un sistema no necessàriament més representatiu, atès que el vot no era secret i només s'atribuïa als veïns alfabetitzats.³

Aquest model continuà vigent durant el Trienni Constitucional (1820-1823), però quedà finalment descartat amb l'assentament progressiu del liberalisme al llarg de la dècada de 1830. Com bé ha indicat María Cruz Romeo, el context del decenni anterior a la Dècada Moderada donà peu a revisar el projecte gadità i derivà en la conformació d'un nou liberalisme.⁴ Van ser anys en què es visqué la primera guerra Carlina (1833-1840), però també foren moments de revoltes per a obtenir una transformació social i política més gran. Aquesta experiència marcà els dirigents dels principals partits polítics, de tal manera que donaren prioritat a un sistema parlamentari més restrictiu quant a la participació electoral, així com a una visió del poder progressivament allunyada de la sobirania nacional i basada en el man-

1. R. ROMANELLI, «Electoral Systems and Social Structures», dins R. ROMANELLI (ed.), *How did they become voters? The History of Franchise in Modern European Representation*, La Haia, Kluwer Law International, 1998, 1-36. Una reflexió sobre la democratització i la modernització política de les societats occidentals a partir de les transformacions polítiques i electorals a França, Espanya, Itàlia i Portugal als segles XIX i XX, a S. FORNER (coord.), *Democracia, elecciones y modernización en Europa: Siglos XIX y XX*, Madrid, Cátedra, 1997.

2. Sobre el sistema electoral, entre d'altres, L. BRUGUERA AMEAVE i C. VIDAL PRADO, «Sistema electoral en la Constitución de Cádiz de 1812», *Revista de Derecho Político* 83, 2012, 45-64.

3. M. SANTIRSO, *Progreso y libertad: España en la Europa liberal (1830-1870)*, Barcelona, Ariel 2008, 30-31.

4. M. C. ROMEO MATEO, «Lenguaje y política del nuevo liberalismo: moderados y progresistas, 1834-1845», *Ayer* 29, 1998, 37-62.

teniment de l'ordre públic per garantir un model social i polític basat en la ciutadania propietària. És evident que entre el Partit Moderat i el Partit Progressista, com a principals formacions que s'anaren conformant aleshores, hi havia diferències rellevants, però, tret dels sectors més avançats del liberalisme, compartien diagnòsi en la necessitat de bandejar els col·lectius revolucionaris i, alhora, eren partidaris d'un canvi controlat per unes elits reduïdes.

Així, amb l'emergència del debat sobre la conveniència d'obrir l'accés als càrrecs polítics o de mantenir-ne la restricció, els posicionaments quedaren definits. A l'hora de canalitzar l'entrada al poder polític, i en particular mitjançant les eleccions, davant de la disjuntiva oberta entre el binomi de la quantitat de persones –el poble– i la raó –les capacitats–, es va preferir aquesta última, suposadament dipositada en la població capacitada, que encarnava així la representació parlamentària. Es tractava dels sectors socials propietaris, que acreditaven unes determinades rendes per poder assolir el dret a vot. Per això es va produir la profunda transformació del sistema electoral, que deixava enrere el model hereu de les Corts de Cadis per consolidar un sufragi censatari masculí més o menys restringit, en funció del partit que es trobava al govern. Valgui com a exemple el fet que d'acord amb la legislació de 1837 podia votar, aproximadament, el 2,2% de la població espanyola, mentre que amb la de 1846 podia fer-ho el 0,8%. Tot sigui dit: es tractava d'un sistema que amb matisos era reproduït arreu de l'Europa liberal d'aleshores.⁵

La cultura política del liberalisme que emergeix d'aquests anys ha rebut una atenció remarcable en els darrers temps per part de la historiografia, fet que ha propiciat un clar discerniment de la seva visió social i política. Aquesta formulació es concretava en un discurs polític específic, que es vertebrava en la ciutadania propietària ja esmentada. D'aquesta manera, es donava preeminència a uns sectors socials limitats, dipositaris d'una autonomia econòmica i intel·lectual –aquells col·lectius que gaudien d'unes rendes elevades però no arribaven als requisits mínims, cosa que compensaven amb l'exercici de càrrecs de prestigi social, com ara jutges, metges o acadèmics– que presumiblement els permetia actuar amb independència de criteri. És a dir, com que una part restringida de la societat, uns segments socials il·lustrats, disposava d'un suposat discerniment del qual la resta no gaudia, oferia el seu judici com a guia comuna a la resta de la població, a través del lideratge polític. En conseqüència, l'exercici parlamentari era entès com una funció o servei que aquells homes elegibles, amb recursos econòmics i aptituds intel·lectuals suficients, duïen a terme pel conjunt de la societat.⁶

Ara bé, des d'aquesta percepció dominant, cal distingir diferents visions de la representació parlamentària, que sorgiren en funció de les diferències ideològiques. No en va, la repressió que portà a terme el moderantisme deixà fora de les institucions parlamentàries els polítics més afins al Partit Progressista i al liberalisme més

5. Vegeu SANTIRSO, *Progreso y libertad...*

6. A. S. KAHAN, *Liberalism in Nineteenth-Century Europe: The political culture of limited suffrage*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2003; M. SIERRA, M. A. PEÑA i R. ZURITA, *Elegidos y elegibles: La representación parlamentaria en la cultura del liberalismo*, Madrid, Marcial Pons, 2010.

avançat, en particular entre finals de 1843 i 1846. Aleshores, aquests col·lectius foren perseguits, empresonats, enviats a l'exili o reprimits. Cal pensar que en les Corts formades després de les eleccions de setembre de 1844 només cinc dels 248 escons no pertanyien pròpiament al Partit Moderat⁷ i que fins a 1846 no s'obrí tímidament la porta de les institucions parlamentàries al liberalisme progressista. A partir de llavors hi tingueren entrada aquests sectors, però sempre després d'haver superat obstacles i oposició del govern per arribar al Congrés. Per això, foren una minoria al llarg de la Dècada Moderada (1843-1854). L'any 1846, el moment de màxima representació del Partit Progressista al Congrés en aquell decenni, els seus partidaris no superaren els 60 escons dels 349 que hi havia a la cambra baixa.⁸

El Partit Moderat, doncs, s'inclinava per una molt elevada restricció d'accés a les institucions polítiques, entenent que només d'aquesta manera asseguraven l'estabilitat d'un sistema vertebrat no només en la ciutadania propietària, sinó també en els sectors socials més adinerats d'aquest segment social i que amb la seva consolidació pretenia acabar amb qualsevol mena d'intent revolucionari. Per això restringí el cens a percentatges mínims (el 0,8% equivalia a menys de 100.000 persones) i limità la participació al Congrés d'aquelles sensibilitats que dissentien amb el seu ideari social i volien que s'ampliés socialment la participació política. El moderantisme entenia que l'ordenament legislatiu i el seu compliment eren garantia de llibertat, perquè asseguraven el respecte al sistema polític i social establert. En darrer terme, l'Estat es convertia en l'organisme que feia prevaler aquest model.

Per la seva banda, els dirigents del Partit Progressista havien anat abandonant al llarg de la dècada de 1830 els seus postulats més avançats; així, per exemple, s'havien desfet de la concepció *iusnaturalista* dels drets i com a garant final dels quals també deixaven l'Estat.⁹ Però, en tot cas, mantenien una visió de la representació parlamentària més integradora que el moderantisme. Havien renegat de la concepció d'un poble vigilant del poder polític, de manera que s'havien distanciat del liberalisme més avançat, però apostaven per una major obertura del sistema polític que donés vot a un percentatge més alt d'homes (la legislació de 1856 considerava el 5% de la població, per exemple). Així mateix, pretenien augmentar la participació ciutadana en l'esfera política mitjançant organitzacions com la Milícia Nacional, que actuà com una instància que facilitava la participació política a sectors socials que sense aquest canal difícilment haurien pogut intervenir-hi.

Des del punt de vista del Partit Democràtic, els seus partidaris situaven com a base i principi fonamental de la política la sobirania nacional, que tenia com a destí final la concreció en el sufragi universal masculí. Altrament dit, si el conjunt de forces liberals volien restringir l'accés a la política per temor a la participació

7. F. CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1982, 42.

8. CÁNOVAS, *El partido moderado...*, 130-131.

9. M. SIERRA, «La sociedad es antes que el individuo: El liberalismo español frente a los peligros del individualismo», *Alcores: Revista de Historia Contemporánea* 7, 2009, 63-84.

de tota la població, els representants del liberalisme més avançat creien oportú concedir el sufragi universal masculí, per tal de donar veu a la totalitat dels espanyols. Més concretament, situaven el ciutadà en l'epicentre de la seva ideologia, de manera que es convertia en l'eix central de les seves reivindicacions i no podia quedar exclòs del joc polític. Per això, reclamaven una clara ampliació dels drets individuals, fonamentats en una consideració igualitària de les persones i en un desenvolupament social i polític equitatiu. És clar que això no suposava la inclusió política i social del gènere femení. En darrer terme, el ciutadà havia de ser un subjecte participatiu i titular dels drets civils, polítics i socials, a la vegada que havia de ser un individu independent de tota subordinació i coacció.¹⁰ És a dir, un ésser dominat únicament per la seva pròpia voluntat i posseïdor dels drets ciutadans. Per això, les limitacions econòmiques no podien ser una restricció per accedir al dret a vot. Aquesta visió i concepció de la política es diferenciava clarament dels principis sostinguts pel Partit Moderat i el Partit Progressista.

Els factors ideològics, però, no foren els únics elements que incidiren en la conformació de la representativitat del sistema polític. També hi influí el sistema electoral, com es veurà tot seguit. Aquesta introducció general contextualitzarà la naturalesa representativa del sistema polític liberal espanyol de mitjan segle XIX i permetrà entrar amb més coneixement en la reflexió sobre el tipus de mandat exercit pels diputats al Congrés. En concret, en aquest article s'aborda la complexitat de la representació parlamentària en un dels moments de consolidació del liberalisme a l'Espanya de mitjan segle XIX, la Dècada Moderada (1843-1854). Tracta la representació parlamentària a partir de la dialèctica entre mandat imperatiu i mandat representatiu, des de l'actuació dels diputats escollits en districtes catalans. Aquest cas d'estudi ha de permetre entrar detingudament, a partir d'exemples concrets, en els condicionants que influïren en el manteniment del mandat imperatiu i també en les primeres experiències de representació delegada.

Els condicionants del model electoral en el tipus de mandat

El model electoral espanyol durant el regnat d'Isabel II, i més específicament el seguit segons la llei electoral de 1846 durant els diferents governs del Partit Moderat i de la Unió Liberal, feia molt difícil l'elecció dels diputats a Corts que no rebien el suport de les autoritats governatives. No és l'objectiu d'aquest article referir-se a aquesta qüestió, però, per tal d'acreditar-la, val la pena esmentar el rígid procés de control de les eleccions que seguien habitualment aquestes formacions, en trobar-se al govern. Amb la coordinació del ministre de la Governació coaccionaven els governadors civils, que havien de fer el mateix amb els alcaldes dels municipis

10. Vegeu-ne el programa polític, publicat a *El Clamor Público* 1468, 10-4-1849, 1-2. Per consultar l'evolució del discurs i el pensament democràtic del segle XIX, F. PEYROU, *La comunidad de ciudadanos: El discurso democrático-republicano en España, 1840-1868*, Pisa, Edizioni Plus - Pisa University Press, 2006; F. PEYROU, «A great family of sovereign men: Democratic discourse in nineteenth-century Spain», *European History Quarterly* 43, 2013, 235-256.

de la província que controlaven.¹¹ Aquests s'encarregaven de coaccionar l'electorat i de vigilar el seu vot, atès que supervisaven cadascuna de les paperetes emeses, que segons la llei havien de rubricar.¹²

És evident que aquesta descripció sumària és fruit d'una esquematització de la realitat i que el procés electoral era més complex i que els governs no sempre aconseguien els seus objectius amb tanta facilitat.¹³ Amb tot, això no evitava l'existència d'àmplies majories parlamentàries favorables als governs de l'època. Sense anar més lluny, gràcies a aquesta intromissió governamental, en les eleccions generals de 1850 més de 300 dels 349 diputats eren identificats com a ministerials que donaven suport al govern.¹⁴ Es tractava més aviat d'una norma i no d'una excepció, atès que la major part dels governs moderats de l'època disposaven de més del 60% de diputats afins, i sovint aquestes més que folgades majories absolutes s'acostaven a un domini gairebé hegemònic.¹⁵ La mateixa dinàmica es repetí durant els governs de la Unió Liberal, en els últims anys de regnat d'Isabel II. Aleshores, més de dos terços dels escons del Congrés eren favorables a la formació governamental. Per exemple, en els comicis de 1858 més de 250 dels 349 diputats podrien haver donat suport al gabinet encapçalat per Leopoldo O'Donnell.¹⁶

A banda del reduït cens electoral i d'aquesta ingerència governamental en els resultats, també cal fer referència a la limitada llibertat d'impremta, amb censura prèvia, amb jurats dependents del govern a l'hora de deliberar sobre els delictes d'impremta, amb la progressiva concessió a l'Església d'intromissió en la censura i amb requisits econòmics molt restrictius per poder publicar periòdics.¹⁷ Tot plegat disposava durant la Dècada Moderada un sistema polític molt poc representatiu del conjunt de la societat i, per tant, tot aquest context condicionava el funcionament dels comicis per afavorir l'elecció de candidats afins al govern de torn.

Al cap i a la fi, l'èxit electoral d'un candidat a diputat passava per obtenir el reconeixement de les autoritats, dels comitès electorals dels partits o de personalitats amb poder i influència que intervenien en la decisió dels votants. Difícilment un aspirant podia ser escollit si no gaudia d'aquests suports, com demostren

11. Una reflexió sobre la centralització de l'organització de les eleccions des d'una visió coetània a A. BORREGO, *De la organización de los partidos en España*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, 49-59.

12. Llei electoral per al nomenament de Diputats a Corts, de 18 de març de 1846.

13. En aquest sentit, vegeu O. LUJÁN, *Reclamant espanyolitat des de la catalanitat: Un estudi dels diputats escollits a Catalunya durant la Dècada Moderada (1843-54)*, tesi doctoral dirigida per Gemma Rubí, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2016; J. FUSTER SOBREPÈRE, *Barcelona i l'Estat centralista: Indústria i política a la Dècada Moderada (1843-1854)*, Vic, Eumo, 2006.

14. CÁNOVAS, *El partido moderado...*, 135; N. ARAQUE, *Las elecciones en el reinado de Isabel II: La Cámara Baja*, Madrid, Congreso de los Diputados, 2008, 404.

15. Vegeu ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*

16. ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*

17. D. CASTRO ALFÍN, *Los males de la imprenta: Política y libertad de prensa en una sociedad dual*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas - Siglo XXI, 1998.

les altes xifres de partidaris del govern, presents en tot moment a les cambres parlamentàries. Com descriu Gabriele Ranzato a partir de l'anàlisi de Sabadell, el sistema de govern liberal a Espanya es caracteritzava per l'aversion a la dialèctica política, per una desmesurada restricció a la representació mitjançant les vies institucionals i per una remarcable intolerància a la competència electoral.¹⁸

Així doncs, fora de l'òrbita del govern de torn era molt difícil sortir escollit, tot i que no era impossible. En menor mesura, i fent referència al context dels districtes catalans, un aspirant ho podia fer si disposava del suport de les corporacions industrials, per exemple. En conseqüència, si l'èxit s'assolia gràcies a un suport determinat, i això feia que es contraguessin aquests lligams de deute electoral, era possible escapar a un mandat d'obediència al representat? Val la pena detenir-s'hi.

Si el polític contreia favors en la seva elecció, segons els interessos o desitjos d'aquell que li havia facilitat el camí, era probable que aquest li reclamés una acció determinada a les cambres parlamentàries a canvi de la seva ajuda. El cas més evident esdevé amb les corporacions industrials. Es promocionava homes que eren o podien ser partidaris dels interessos industrials mitjançant candidatures que rebien el suport de les organitzacions manufactureres i del seu entorn immediat. A canvi d'aquesta promoció s'oferia en alguns casos una remuneració econòmica que, al seu torn, assegurava que el polític portés a terme una gestió favorable als seus interessos. A manera d'il·lustració: Ramon Martí d'Eixalà rebé 1.000 rals de billó l'estiu de 1845 només per la redacció de dos informes;¹⁹ i Jacint Fèlix Domènech percebé com a mínim 12.000 rals de billó l'abril de 1846 com a anualitat pels serveis prestats.²⁰

Després de les eleccions de 1846, la Comissió de Fàbriques, en sintonia amb l'industrial seder i diputat Tomàs Illa i Balaguer, acordà fer una reunió amb aquest, així com amb la resta de representants de la província que es trobessin a Barcelona. L'objectiu era coordinar l'estratègia que calia seguir en la legislatura següent.²¹ Si no n'hi havia prou, la mateixa institució envià una carta als diputats Pascual Madoz i Antoni Jordà en què els instava a defensar «los intereses fabriles del Principado». També va demanar a les seves delegacions d'Igualada, Manresa, Sallent, Berga i Mataró que pressionessin els diputats escollits en aquells districtes perquè actuessin en el mateix sentit.²²

18. G. RANZATO, *La aventura de una ciudad industrial: Sabadell entre el Antiguo Régimen y la modernidad*, Barcelona, Península, 1987, 35.

19. Biblioteca de Catalunya (en endavant, BC), Fons Junta de Comerç, Caixa 121, «Carta de Ramon Martí d'Eixalà a Pau Fèlix Gassó, Barcelona, 28-07-1845».

20. Arxiu i Biblioteca del Foment del Treball Nacional (en endavant, ABFTN), Fons Comissió de Fàbriques, Llibres d'actes, Volum III, «Acta de la comissió de Fàbriques, Barcelona, 6-4-1846».

21. ABFTN, Fons Comissió de Fàbriques, Llibres d'actes, Volum IV, «Acta de la Comissió de Fàbriques, Barcelona 14-12-1846».

22. ABFTN, Fons Comissió de Fàbriques, Llibres d'actes, Volum IV, «Acta de la Comissió de Fàbriques, Barcelona 4-1-1847».

L'estratègia de les instàncies industrials era prou efectiva perquè els diputats mateixos interioritzessin les directrius rebudes. Per això, diputats escollits, com Josep Manel Planas, demanaven per iniciativa pròpia consell a les corporacions sobre l'actuació que havien de seguir al Congrés.²³ La intencionalitat era clara: aconseguir un bloc unitari d'actuació entre els diputats, amb un cap visible, que obrés en favor del col·lectiu manufacturer.²⁴

Tal vegada el cas dels industrials catalans era excepcional en la seva capacitat d'articulació i seguiment. Tanmateix, caldria plantejar-se l'existència de relacions similars al si d'altres col·lectius, com ara el format pels agraristes. Sense anar més lluny, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) va néixer l'any 1851 amb la mirada posada en l'exemple de l'Institut Industrial de Catalunya, com un grup fortament estructurat i defensor dels seus interessos davant les institucions parlamentàries. En conseqüència, l'IACSI era percebut com un instrument de les elits econòmiques agrícoles per preservar la propietat agrícola i promoure el desenvolupament de l'economia rural. Això també volia dir vetllar per l'adequació de la legislació a les seves voluntats.²⁵ Valgui com a exemple l'oposició al projecte de Codi civil de l'any 1851, mitjançant la difusió de memòries, articles i exposicions elevades a la reina i a les Corts, ja que, al seu entendre, perjudicava el sector agrícola català.²⁶ A més, no era gens estrany trobar entre els socis fundadors personalitats que eren o havien estat parlamentaris, com ara Jaume Safont, Pau de Barnola o el marquès de Castellodorsius.

Així mateix, aquests lligams no es poden extrapolar únicament als districtes catalans. S'han treballat els vincles entre representants de diferents territoris de l'Espanya liberal amb uns interessos econòmics determinats, com, per exemple, el que hi havia entre la major part dels diputats castellans i alguns andalusos per mantenir un mercat prohibicionista en el comerç de cereals. Aquests lligams també repercutien en l'actuació parlamentària dels representants d'aquests territoris.²⁷

En tot cas, el comportament no era exclusiu d'aquestes entitats, sinó que es pot lligar als deutes electorals contrets en els comicis. A manera d'il·lustració: en les eleccions de 1850 al districte de Tarragona, el moderat Joan Miret va rebre el su-

23. BC, Fons Junta de Comerç, Caixa 122, «Carta de Josep Manel Planas a la Junta de Comerç, Barcelona, 21-12-1846».

24. *Diario de Barcelona* 356, 22-12-1846, 2.

25. M. CAMINAL, «La fundació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre: Els seus homes i les seves activitats (1851-1901)», *Recerques* 22, 1989, 117-135.

26. J. CARRERA, *La economía de Cataluña en el siglo XIX: Agricultura, artesanía e industria*, Barcelona, Bosch, 1961, vol. II, 73; *Revista de Agricultura práctica, economía rural, horticultura y jardinería* 2, 1-8-1852, 30-31.

27. E. MONTAÑÉZ, «La consolidación del prohibicionismo en el comercio del trigo (1820-1847)», dins D. CARO CANCELA (ed.), *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868): Política, economía y sociabilidad*, Cadis, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2005, 207-247; R. VELASCO PÉREZ, *Pensamiento económico en Andalucía (1800-1850): Economía política, libre cambismo y proteccionismo*, Màlaga, Editorial Librería Ágora, 1990; E. MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión y reformas arancelarias en el régimen liberal, 1820-1870*, Cadis, Universidad de Cádiz, 2009.

port del governador civil i segurament també de l'alcalde de Tarragona. Un cop escollit, els regidors i el batlle de la ciutat visitaren el flamant diputat i l'instaren a defensar un mandat molt clar: el comerç, l'agricultura i, en última instància, la indústria manufacturera.²⁸

Tenint en compte totes aquestes apreciacions i tornant a la pregunta de si era possible escapar d'un mandat lligat a les directrius d'aquells que havien afavorit l'elecció del candidat, d'entrada caldria veure la pràctica representativa de la Dècada Moderada com a expressió, en la major part dels casos, de conductes intrínseques al funcionament d'un sistema electoral absorbit per la ingerència del govern. És a dir, d'una pràctica condicionada per un sistema electoral poc representatiu del conjunt de la societat i restringit a la participació. Per tant, aquestes reflexions matisarien el punt de vista que relliga la vigència del mandat imperatiu en el parlamentarisme del segle XIX a la territorialització del diputat. Tal vegada, no era exclusivament el pes dels interessos territorials del districte el que empenyia a mantenir el mandat imperatiu, sinó també l'influx d'un sistema electoral que feia molt difícil escapar-se a la contracció de favors si es volia ser escollit diputat.

Es pot definir el mandat imperatiu com una conducta que lliga amb l'exercida en l'Antic Règim pels representants a les Corts reials, en el sentit que en el liberalisme encara alguns parlamentaris efectuaven una actuació mecànica a partir dels dictats rebuts pel representat. Joaquín Varela es refereix al mandat imperatiu a partir de les característiques següents:

- a) El diputado actúa en nombre de sus electores, y a ellos se subordina;
- b) esta subordinación implica que los electores pueden dictarle al diputado las directrices que debe seguir;
- c) el diputado puede ser revocado en todo momento y sustituido por otro;
- d) para que sea válido el acuerdo tomado por el diputado los electores pueden exigir que sea ratificado por ellos.²⁹

En unes altres paraules, l'actuació del polític a les institucions parlamentàries només prenia sentit des de l'estricta compliment de les directrius rebudes pels votants, a les quals havia de respondre la seva conducta sense possibilitat de matís. Com exposava, aquest tipus d'encàrrec s'ha vinculat primordialment a la territorialització del diputat.³⁰ Això és, al manteniment de la representació dels interessos d'un districte determinat o dels electors a títol individual, entenent que si un diputat només podia ser escollit pel districte del qual n'era veí estaria lligat a la voluntat dels seus habitants. En aquesta tessitura, Florencia Peyrou ressalta que la desvincu-

28. Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, Fons Expedients Electorals, Eleccions generals Diputats a Corts, 1850, Codi topogràfic P. 256, «Carta de l'alcalde de Tarragona a Joan Miret, 23-11-1850».

29. J. VARELA SUANCES-CARPEGNA, *La teoría del Estado en las Cortes de Cádiz: Orígenes del constitucionalismo hispánico*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2011, 154-160.

30. Sobre el concepte territorial de la representació parlamentària, VARELA, *La teoría del Estado...*, 181-186.

lació del diputat respecte del territori pel qual era elegit contribuïa a l'avenç cap al mandat representatiu, perquè suposadament així deixava de tenir interessos i lligams compartits amb l'electorat i podria actuar amb més autonomia.³¹

Aquesta emancipació va ser possible a partir dels textos constitucionals de 1837 i 1845, ja que deixava de ser necessari demostrar el veïnatge a un districte determinat per poder-hi ser escollit. Així, el diputat es podia presentar per qualsevol circumscripció, sense haver-hi d'estar lligat per cap vincle ni haver de defensar uns interessos concrets. Tanmateix, la realitat no va ser tan esquemàtica. La mateixa autora adverteix que això no acabà amb la percepció del diputat com una persona recomanada o encarregada d'algun negoci per un tercer fins a la dècada de 1860, i això dins dels cercles propers al Partit Democràtic i al liberalisme més avançat.³² Al mateix temps, s'ha exposat que les dificultats per sortir elegit diputat en unes eleccions dominades per les autoritats governamentals feia molt difícil escapar d'uns deutes electorals contrets amb autoritats i electors que facilitaven l'elecció i podien condicionar l'acció parlamentària posterior.

De fet, aquesta visió que fins ara ha tendit a vincular el mandat imperatiu amb la representació territorial troba les seves arrels en la teoria liberal, i des d'aquests postulats se li ha atribuït una obstrucció a la modernització del sistema parlamentari. D'entrada, segons la teoria liberal, el pas de l'Antic Règim a l'estat liberal, en el qual la nació apareixia com a entitat jurídica i política, havia d'anar acompanyat de l'abandó d'un mandat imperatiu en el qual el diputat representava a un districte concret o a uns interessos d'un grup d'electors determinat. Així doncs, havia de representar la generalitat de la nació i de les seves preocupacions.³³ En el fons, aquesta argumentació era utilitzada pels governs de torn, especialment durant el domini moderat, per vincular els seus interessos al conjunt de la nació i treure legitimitat a d'altres posicionaments que podien dissentir amb les línies generals de govern.

En contraposició al mandat imperatiu, emergeixen diferents vies de representació, però totes unides per una pràctica representativa guiada per la confiança entre el representat i el representant. En general, aquestes relacions es poden identificar sota el mandat delegat o representatiu, pel qual el representant ja no segueix mecànicament les indicacions rebudes pel representat, sinó que el seu comportament disposa de més marge de maniobra per actuar.³⁴

31. F. PEYROU, *Tribunos del pueblo: Demócratas y republicanos durante el reinado de Isabel II*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2008, 118 i 126.

32. PEYROU, *Tribunos del pueblo...*

33. Vegeu J. A. INAREJOS MUÑOZ, *Ciudadanos, propietarios y electores en la construcción del liberalismo español: El caso de las provincias castellano-manchegas (1854-1868)*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2008, 321-351. Complementàriament, com a exemple que vincula la fi de l'Antic Règim amb la desaparició del mandat imperatiu i l'entrada de la representació nacional, Ph. TANCHOUX, *Les procédures électorales en France: De la fin de l'Ancien Régime à la Première Guerre mondiale*, París, Comité des Travaux Historiques et Scientifiques, 2004.

34. Per a més detalls, vegeu M. BRITO BIEIRA i D. RUNCIMAN, *Representation*, Cambridge, Polity, 2008. En línies generals, els autors classifiquen la pràctica representativa segons si els representants se'ls diu, decideixen o copien el que han de fer. En tot cas, la relació deixa d'estar

Seguint la lògica d'aquest plantejament s'ha tendit a valorar la permanència de determinades pràctiques representatives amb origen en l'Antic Règim com un llast per a la modernització de les cambres representatives. Concretament, s'ha assenyalat el mandat imperatiu com un dels principals artífexs d'aquesta situació de manteniment de pràctiques modernes, tot i que, en realitat, fins fa ben poc algunes d'aquestes expressions encara eren ben presents en alguns països europeus.³⁵

La realitat, però, no era tant lineal com aquesta teoria suggereix. En primer lloc, no es pot atribuir estrictament a la representació d'interessos suposadament nacionals l'arribada de la modernització de la representació parlamentària. De fet, ja des de l'Antic Règim els càrrecs polítics se solien exercir en nom del bé comú i legítimats pels criteris de la raó. Això és: determinades personalitats rebien reconeixement per la seva posició destacada al si de la societat i encarnaven el poder polític en suposat benefici general de la societat. A més, aquesta situació no sorgia necessàriament d'una participació extremadament restringida, sinó que fins i tot, com suposaren les reformes municipals a la Castella de 1766, s'escollien representants polítics des d'eleccions en diversos graus que s'iniciaven en consells oberts en el conjunt de veïns caps de família.³⁶ Tot i la presència de similituds, no es pot traçar una trajectòria de continuïtat amb la política de l'Antic Règim, perquè el context era completament diferent i havia donat lloc a una nova realitat social i política, amb institucions parlamentàries.

En segon terme, ja s'ha posat en evidència que la naturalesa mateixa del sistema electoral de la Dècada Moderada condicionava en gran manera el futur mandat parlamentari. Per això, cal preguntar-se si la vigència del mandat imperatiu durant el liberalisme es pot atribuir únicament al manteniment dels lligams entre l'individu i el territori d'elecció. A continuació s'ofereixen més reflexions al respecte.

El mandat del diputat: entre la dimensió territorial i l'esfera nacional

Darrere els lligams establerts entre el mandat imperatiu i la territorialització de l'individu s'entreveuen comportaments més enrevessats, que matisen aquesta realitat. A manera d'il·lustració: els diputats anomenats *cuners* poden il·luminar aques-

marcada per l'obligació i passa a regir-se per altres conductes, com ara la confiança. Sobre aquesta qüestió també val la pena tenir en compte SIERRA, PEÑA i ZURITA, *Elegidos y elegibles...*; P. ROSANVALLON, *Le peuple introuvable: Histoire de la représentation démocratique en France*, París, Gallimard, 1998; B. MANIN, *Los principios del gobierno representativo*, Madrid, Alianza Editorial, 1998; A. GARRORENA MORALES, *Representación política y constitución democrática: (Hacia una revisión crítica de la teoría de la representación)*, Madrid, Civitas, 1991.

35. M. VAN DER HULST, *The parliamentary mandate: A global comparative study*, Ginebra, Inter-Parliamentary Union, 2009, especialment 1-11.

36. Sobre aquests debats, vegeu C. WINDLER, *Élites locales, señores, reformistas: Redes clientelares y Monarquía hacia finales del Antiguo Régimen*, Còrdova, Universidad de Córdoba, 1997; J. MILLÁN I GARCIA-VARELA, «Del poble del regne al poble de la nació: La guerra del francès i l'espai social de la política», dins N. SAUCH (ed.), *La Guerra del Francès als territoris de parla catalana*, Catarroja - Barcelona, Afers, 2011, 329-346.

ta problemàtica. El *cunerisme* s'ha entès com un fenomen que permetia, gràcies a la influència del govern en les eleccions, escollir homes forans al districte d'elecció i moltes vegades lligats a interessos governamentals. Tot i amb això, si se'n fa una anàlisi més personalitzada, es veurà que les relacions d'aquests polítics amb el territori d'elecció del qual eren suposadament aliens no eren tan inexistents com d'entrada es podria suposar. Tot i ser natural de Madrid, on passà la major part de la seva vida, el marquès de Bedmar fou escollit fins a quatre vegades per la circumscripció de Girona, entre 1847 i 1853. Precisament, substituï el marquès de Girona, diputat pel mateix districte el 1846, territori al qual l'unia bàsicament el títol nobiliari. El primer segurament aprofità la baixa del seu antecessor i la influència del govern per entrar al Congrés en unes eleccions parcials i ho feu per aquell districte, com ho podria haver fet per qualsevol altre.

Fins aquí la representativitat associada al marquès de Bedmar entroncaria perfectament dins els paràmetres habitualment vinculats al *cunerisme*. Una altra qüestió és que amb els anys, l'electorat, o part de l'electorat, associés la seva persona amb els interessos del districte. En les eleccions de 1851 rebé el suport de diversos electors a través d'un manifest que aconsellava reelegir-lo:

Los principios políticos y económicos, los leales antecedentes, la posición y decidida voluntad que abraiga el Sr. marqués de cooperar al bien general de la nación y al particular de este distrito, y la consecuencia, la gratitud y la fina cortesanía aconsejan a los infrascritos la conveniencia y ventajas de la reelección del ex-diputado.³⁷

Altrament formulat, el missatge connectava els interessos del representant amb els del districte, quan, en realitat, es tractava de l'intercanvi mutu entre els que el sostenien –bona part de les autoritats del districte, que es valien de la recomanació per la qual venia el noble– i el diputat, que havia de respondre a les seves demandes. Per tant, el *cunerisme* podria no haver estat una realitat tan allunyada del territori i associada a les autoritats centrals, com una pràctica més complexa on entraven en joc també les consideracions de les autoritats locals. Així doncs, aquestes autoritats no jugaven un simple paper secundari quan el govern imposava els seus candidats, sinó que també intentaven fer-hi valer el seu criteri.

Així succeí, per exemple, quan per a les eleccions generals de 1844 a la província de Lleida la Diputació provincial s'oposà a la proposta de candidatura enviada pel govern i en formulà la seva pròpia.³⁸ O bé, en els mateixos comicis a la província de Còrdova, quan el lideratge del purità Joaquín Francisco Pacheco permeté incloure dos aspirants de tendència progressista a la llista moderada oficial i entre les cinc primeres posicions –les sis primeres obtenien escó. Va aconseguir que figuressin en la candidatura oficial, tot i que l'oposició de líders moderats de la província i possiblement del govern va impedir finalment l'elecció dels dos polítics,

37. *El Postillón* 6168, 25-4-1851, 3.

38. LUJÁN, *Reclamant espanyolitat...*, 174-175.

que davant les dificultats trobades obtingueren menys vots i quedaren finalment en vuitena i novena posició.³⁹ En aquest sentit, resulta revelador l'anàlisi de Rafael Zurita, que assenyalava l'existència de tensió entre el govern i les elits locals en les eleccions. Per això presenta el sistema representatiu d'aleshores com un renovat espai de negociació entre l'àmbit local i el poder central.⁴⁰

La visió liberal que suposadament distingia els interessos del territori de representació dels nacionals no fou clarament discernible quan es portava a la pràctica, ni tampoc els diputats cuners foren sempre totalment aliens al districte d'elecció, sinó que sovint hi establiren lligams més profunds. En realitat, l'acció parlamentària del diputat havia de fer prevaler l'interès general, però, alhora, no podia deixar de banda les qüestions d'incumbència del seu districte.⁴¹ Per exemple, l'advocat i escriptor del vuit-cents Joaquín Sánchez de Fuentes, que va ser oficial del ministeri de la Governació durant el llarg govern de Leopoldo O'Donnell (Unió Liberal), apuntava que els electors d'aleshores valoraven i donaven confiança als polítics que havien atès «los intereses de las provincias que los han nombrado» i també els «de la nación española que representan».⁴² Així mateix, Margarita Caballero mostra que en les eleccions de 1844 a Sòria el cap polític de la província, José Fernández Enciso, buscà i avalà homes que responien al comportament següent:

Que la suerte de la nación esté íntimamente enlazada con la suya, sin que el egoísmo sea capaz de dominarles, y que tengan la propiedad bastante a identificar sus propios intereses con los de la provincia.⁴³

Amb això, no s'ha de concebre una estratègia electoral vertebrada des de l'electorat. A l'Europa liberal de mitjan segle XIX era més aviat freqüent que els electors proposessin candidats com a reconeixement de la seva posició destacada al si de la societat. Inicialment, les campanyes pràcticament no existien i es creia que l'aspirant no s'havia d'adreçar a l'electorat, sinó que els candidats esperaven ser proposats pels electors, com a reconeixement a la seva destacada posició social.⁴⁴ De fet, els dirigents moderats, tal com s'ha exemplificat amb l'organització de les elec-

39. E. AGUILAR GAVILÁN, *Vida política y procesos electorales en la Córdoba isabelina (1834-1868)*, Còrdova, Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, 1991, 176-190.

40. R. ZURITA ALDEGUER, «La representación política en la formación del Estado español (1837-1890)», dins S. CALATAYUD, J. MILLÁN i M. C. ROMEO (ed.), *Estado y periferias en la España del siglo XIX: Nuevos enfoques*, València, PUV, 2009, 159-182.

41. M. SIERRA, M. A. PEÑA i R. ZURITA, «Elegidos y elegibles. La construcción teórica de la representación parlamentaria en la España isabelina (1844-1868)», *Revista de História das Ideias* 27, 2006, 473-510.

42. J. SÁNCHEZ DE FUENTES, *Fisonomía de las Cortes de 1846, de los gobiernos que han salido de su seno y de la oposición conservadora, o apuntes para escribir la historia del partido moderado español*, Madrid, Imprenta de La Publicidad, 1850, 9-10.

43. M. CABALLERO, *El sufragio censitario. Elecciones generales en Soria durante el reinado de Isabel II*, Àvila, Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura y Turismo, 1994, 180-181.

44. R. ZURITA, «Intérprete y portavoz. La figura del diputado en las elecciones de 1854 en España», *Spagna Contemporanea* 32, 2007, 53-71.

cions, assumien que el poder polític havia de ser vertebrat des del centre i, per tant, les actuacions dels caps polítics, com ara l'esmentat Fernández Enciso, havien de respondre a aquesta lògica. L'executiu pretenia identificar així les seves voluntats amb les de tota la nació, i que s'associés els poders locals i les seves influències com una atribució negativa que calia deixar enrere per actuar en suposat benefici de la generalitat.⁴⁵ Tanmateix, tampoc no es poden desconsiderar sense més ni més les influències de les elits locals, tal com s'ha apuntat. Es tractava, doncs, de buscar un punt d'equilibri entre aquests dos vessants, el del districte i el nacional.

Al capdavant, no sempre era fàcil de distingir els interessos que representava un diputat. La seva acció podia combinar intervencions suposadament representatives d'interessos del districte o de particulars amb d'altres de política estatal, i això no exclouïa ni una representació de mandat imperatiu ni una de mandat delegat. En efecte, aquest tipus de plantejaments semblarien comportar una contrarietat entre el mandat imperatiu i la representació nacional, de manera que només s'abandonava l'obediència quan es deixaven de banda interessos concrets. Però realment era així? No era possible el manteniment d'un mandat imperatiu seguint els dictàmens del govern?

Si les autoritats del districte coaccionaven l'electorat perquè donés suport a un candidat determinat era perquè aquest seguís el mandat governamental a les Corts, altrament aquests dirigents locals podrien perdre el càrrec si no aconseguien l'èxit ministerial en els comicis. És evident que el votant no sempre jugava aquest paper insignificant, però la influència governamental era prou rellevant com per aconseguir-ho en diversos casos. Víctor M. Núñez ens ha mostrat que a la província de Huelva, durant la Dècada Moderada, malgrat que la majoria dels diputats no efectuaren una representació gaire activa en la vindicació dels interessos de l'electorat, la seva obediència al govern era premiada amb un suport ministerial que n'afavoria l'elecció, mitjançant els mecanismes de direcció descrits.⁴⁶ D'aquesta manera, el mandat potser no provenia tant de l'electorat com directament del govern i dels seus delegats, que podien fer prevaler les seves voluntats.

Analizem-ho a través d'exemples dels districtes catalans. Juan de Balboa arribà al Congrés el 1851 i repetí el 1853 gràcies al camí que li havia aplanat el gabinet de Juan Bravo Murillo amb un familiar que, des del govern civil de la província de Girona, li facilità l'elecció. A canvi, Balboa donà suport al govern a les Corts. Ho feu amb el vot i intervingué en debats com ara el dels pressupostos. També intentà rebaixar la tensió en la problemàtica de l'estat de setge que imperava a Catalunya, quan afirmà que la població estava més preocupada per la construcció d'in-

45. SIERRA, PEÑA i ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, 415. Com s'ha remarcat, aquesta associació prové de la teoria liberal de la representació, segons la qual es representava la nació com un tot i no des dels interessos territorials. Sobre les diferències entre una representació i l'altra, vegeu P. ESAIASOON, «How members of parliament define their task», dins P. ESAIASOON i K. HEIDAR (ed.), *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*, Columbus, OH, Ohio State University Press, 2000, 51-82.

46. V. M. NÚÑEZ GARCÍA, *Huelva en las Cortes: Élite y poder político durante la Década Moderada (1843-1854)*, Huelva, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Huelva, 2007.

fraestructures.⁴⁷ Balboa fou postulat com a candidat oficial en un comitè moderat del districte, a desgrat d'alguns militants. Malgrat tot, aconseguí l'èxit gràcies al paper determinant del govern i dels seus enviats.

Un altre cas fou el del moderat Juan Gaya, representant del districte de la Seu d'Urgell i etiquetat tradicionalment com a cuner imposat pel govern. Tant és així que les semblances de l'època s'hi referien en aquests termes:

Es de los diputados que llaman cuneros, porque representan distritos en donde no se les conoce, ni se sabe la madre que los parió; por eso en su elección sólo tomaron parte los empleados del gobierno.⁴⁸

A aquesta visió distant de la realitat del districte i a la vegada propera als interessos governamentals hi contribueixen les seves intervencions al llarg d'aquella dècada, ja que foren pràcticament nul·les. La seva participació en comissions estigué lligada amb temes suposadament d'interès nacional, com les comissions d'obertura de les sessions de 1846 o de comptes de 1853. A més, el seu vot pràcticament no es mogué del sentit que emeteren els governs moderats, particularment de signe doctrinari. Segons aquesta realitat, la representació de Gaya no responia a una acció de mandat imperatiu, sinó a una representació dels interessos del conjunt de la nació?

D'una banda, cal tenir en compte que el seu arrelament al districte de la Seu d'Urgell fou més profund que l'estigma de diputat imposat, ja que connectà especialment amb l'electorat de la secció de Solsona, tradicionalment més conservador. En segon lloc, sembla difícil de sostenir la defensa d'un mandat representatiu si es té en compte que Gaya també havia estat escollit gràcies a l'intrusisme governamental en l'organització de les eleccions. A canvi, la seva acció parlamentària a Corts seguia un mandat imperatiu ben clar, que era el de sostenir el govern amb el seu vot. Mentre ho va fer, va mantenir el suport electoral del gabinet i, per tant, el càrrec de diputat. Ara, quan la seva facció va caure del poder i pujà la liderada per Bravo Murillo, aquest s'encarregà de posar-li impediments en la seva carrera tant professional, a l'Administració, com política, a les Corts.

D'una banda, fou apartat del càrrec d'administrador general de la impremta nacional a principis de 1851, tot just després d'entrar al govern Juan Bravo Murillo. La nova Administració feu neteja d'aquells homes considerats propers «a la fracció de los moderados rojos del Conde de San Luis». La mateixa sort seguiren els diputats Agustín Esteban Collantes, José Juan Navarro, Martín Belda i José María Mora, que també perderen els seus càrrecs en el Ministeri de la Governació.⁴⁹ Curiosament, Gaya recuperà la posició el 1853, probablement amb la tornada de Luis José

47. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados (en endavant, DSC): legislatura 1851, 1774-1775.

48. *Semblanzas de los 340 diputados a Cortes que han figurado en la legislatura de 1849-1850*, Madrid, Imprenta de Gabriel Gil, 1850.

49. *El Heraldo* 2680, 14-2-1851, 1.

Sartorius al poder, com a president del Consell de Ministres. En segon lloc, no va rebre suport electoral i quedà fora de les Corts en la legislatura de 1851, l'única entre 1846 i 1857 –exceptuant el Bienni Progressista– en què no fou representant de la Seu d'Urgell.

Això no obstant, aquests alineaments amb el govern no exclouïen la possibilitat de contraure acords amb l'electorat del territori. Per exemple, en la crisi aranzelària de 1849, Gaya votà al costat de la resta de diputats catalans, que es quedaren pràcticament sols reivindicant la vigència del sistema aranzelari prohibicionista.⁵⁰ D'altra banda, Balboa presentà una esmena al projecte de llei sobre l'arranjament del deute públic. Es coordinà amb altres diputats de districtes catalans i Patricio de la Escosura per reclamar com a deute públic els mals causats al Principat pel comte d'Espanya.⁵¹ Al capdavant, quan Balboa fou escollit, es comprometé amb els electors de Girona a tenir com a guia «el bien general del país y muy particularmente el de ese distrito electoral».⁵² Aquests comportaments ens remetent novament a la compaginació de l'esfera nacional amb la del districte, d'una manera no exloent.

Així doncs, el cunerisme no s'ha de veure exclusivament com un fenomen imposat pel govern i oposat als candidats naturals del territori i a les voluntats dels interessos del districte, perquè possiblement moltes vegades els polítics que havien estat qualificats com a forans acabaren involucrant-se en el territori mitjançant acords amb les elits locals. D'altra banda, aquests mateixos exemples condueixen a revisar la naturalesa dels lligams de connexió amb el govern. En altres paraules, quins motius expliquen l'obediència al govern? Sens dubte, una posició ideològica afí pot ser un dels elements que la justifiqui. Una determinada visió del món, més conservadora o més progressista, influïa en la pràctica política de cada representant, i això el portava a integrar-se en un partit o en un altre. Això no obstant, la ideologia no explica la totalitat de raons per inclinar-se per un partit o un altre o per una facció interna o una altra dins de cada formació. De fet, les amistats o les afinitats personals també foren factors determinants per enquadrar-se en una formació o en una altra. Al capdavant, la política d'aleshores estigué altament condicionada per pràctiques d'intercanvis de favors i de clientelisme.

A manera d'il·lustració pot servir el mateix cas de Juan Gaya, que mentre va mantenir-se fidel a la facció governamental i li donava suport, també va mantenir el càrrec en l'Administració. Per contra, quan no ho va fer i la facció moderada que es trobava en el poder va canviar, va perdre la seva posició política i laboral.⁵³

50. DSC, legislatura 1848-1849, 2855-2856. Sobre la reforma esmentada i el paper dels parlamentaris catalans, R. SOLÀ MONTSERRAT, *L'Institut Industrial de Catalunya i l'Associacionisme industrial des de 1820 a 1854*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, 343-353; F. COMÍN COMÍN i R. VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon y Menéndez (1801-1882): Pensamiento y reforma de la Hacienda*, Madrid, Ministerio de Hacienda, Instituto de Estudios Fiscales, 2002, 409-469.

51. DSC, legislatura 1851, 953-955 i 971.

52. *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*, 65, 30-5-1851, 4.

53. He abordat aquest tipus de relacions de poder a través de l'anàlisi de l'ús del vot al Congrés a O. LUJÁN, «El voto en el Congreso de los Diputados durante el reinado de Isabel II», *Historia Contemporánea* 53, 2016.

Un altre exemple que pot ajudar a comprendre les implicacions de les relacions d'amistat o personals a l'hora d'ubicar-se en una determinada facció o partit per valer-se d'aquestes relacions a l'hora de progressar econòmicament i socialment pot ser el del moderat Francesc de Paula Mata i Alòs. Algunes fonts l'ubicaren també en la facció més propera a Luis José Sartorius, comte de San Luis, i justament Mata, com a militar, accedí a les primeres distincions importants en l'escalafó militar quan Sartorius fou ministre de la Governació (1847-1851) i també quan liderà el govern l'any 1853. Per exemple, fou nomenat cap d'Estat Major de Catalunya a finals de 1847.⁵⁴

Tot plegat, però, no ha de fer pensar en un comportament exclusiu dels sectors moderats, ja que aquest tipus d'actuacions també eren presents entre els liberals progressistes. El de Benet Vicens n'és un bon exemple que ho condensa. Fou representant al Congrés en cinc ocasions entre 1836 i 1846, com a membre del Partit Progressista. Amb tot, aquests posicionaments progressistes no es feren particularment perceptibles en les seves intervencions al Congrés, sinó que més aviat la seva actuació anava encaminada sobretot a afavorir els seus interessos propis com a ramader i rendista. A més, prengué part de comissions relacionades amb la construcció d'infraestructures. Així obtingué informació i mirà de beneficiar-se'n a través de la compra de petits terrenys per on havien de passar carreteres i ferrocarrils, de manera que n'obtingué grans beneficis econòmics.⁵⁵ Al capdavall, aquest tipus de comportaments eren força estesos aleshores. Sense anar més lluny, els representants castellanomanxecs desplegaron accions similars que afavorien els interessos materials propis, com ara a través de l'enriquiment personal mitjançant la construcció de línies ferroviàries.⁵⁶

La incidència del mandat representatiu

D'acord amb les reflexions efectuades fins al moment, ni la vindicació d'interessos nacionals era incompatible amb l'afavoriment de qüestions territorials, ni el mandat imperatiu era únicament atribuïble als diputats que actuaven d'acord amb el benefici del districte que representaven. D'altra banda, tampoc no s'ha d'equiparar de manera indestriable la representació dels interessos del districte amb un mandat imperatiu. És cert que la primera condició pot conduir a la segona, però una premissa no necessàriament suposa l'altra. Per exemple, els diputats moderats d'oposició que tenien un clar perfil industrialista podien compaginar el mandat representatiu, no només amb referència a la preservació dels interessos generals. Tenien un mandat molt clar, que era el d'actuar a favor dels interessos industrials

54. Més detalls a J. M. PONS ALTÉS, «Mata y Alós, Francisco de Paula. Conde de Torre-Mata», dins M. URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*, Madrid, Cortes Generales, 2013.

55. F. P. FERNÁNDEZ GÓMEZ, «Vicens Alegret, Benito», dins URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico...*

56. INAREJOS, *Ciudadanos, propietarios...*, 321-351.

sempre que aparegués aquesta qüestió. És el que Borja de Riquer, a partir de l'expressió del diputat de la Unió Liberal Francesc Permanyer, ha identificat com a «ministerialisme a la catalana».

El fenomen respon a l'actuació dels diputats de l'escola conservadora catalana, en el sentit que en qüestions d'interès català, eminentment econòmiques, la seva acció va ser coordinada i autònoma del govern per tal d'afavorir els interessos territorials.⁵⁷ Fonamentalment, aquesta estratègia implicava als diputats industrialistes de l'entorn barceloní, els quals se'ls podria identificar amb la referència d'*oposició industrialista*. A la pràctica, en termes d'interès industrial, actuaven de la mateixa manera tots els diputats escollits als districtes catalans. Si de cas, sembla més oportú no emprar el terme *ministerialisme a la catalana*, perquè els diputats ministerials eren els que acostumaven a donar suport al govern; a l'època en qüestió, als diversos governs del Partit Moderat. Aleshores, aquest comportament només s'atribuiria als diputats moderats que actuaven amb independència del partit respecte de les qüestions d'interès per al Principat, però en realitat aquesta conducta anava més enllà i també concernia els moderats d'oposició no necessàriament impulsats per l'entorn industrial, els progressistes i els demòcrates.

Aquesta realitat es produí per l'estratègia d'influència de les corporacions industrials vers els parlamentaris, amb un procés gradual que acabà per aglutinar el conjunt de representants catalans. En primer lloc, intentaren introduir homes de confiança en les candidatures oficials –les que rebien el suport del govern– de la província de Barcelona. Així ho feren en els comicis generals dels anys 1843, 1844 i 1845. A més, miraren de mantenir-hi contacte epistolar un cop aquests homes de confiança foren elegits diputats, per tal de coordinar l'estratègia que haurien de seguir, a través d'un mandat imperatiu clar. Fou el cas de Josep Manso de Juliol, Esteve Sayró o Ramon Martí d'Eixalà, que en les legislatures de 1844-1845 i 1845-1846 defensaren els interessos de la Junta de Comerç a través d'un intens intercanvi de correspondència.

Aleshores, aquesta institució provà de fomentar una acció conjunta i coordinada dels diputats barcelonins en la defensa dels interessos industrials. Per exemple, instant-los a una conducta unitària en matèria de protecció a la indústria. Aquest procés de coordinació s'acompanyava d'una supervisió per part de comissionats d'aquestes corporacions a Madrid, que pressionaven els parlamentaris perquè actuessin units en favor dels interessos industrials. Amb el temps, aquesta dinàmica d'influència que començà amb els diputats de la província de Barcelona s'estengué arreu dels districtes catalans, gràcies a l'impuls de les institucions industrials. Per això, finalment tots els representants catalans acabaren coordinats en la vindicació dels interessos industrials.

57. Vegeu, per exemple, els treballs de B. DE RIQUER, «Acció política i pensament dels conservadors liberals catalans. De Martí d'Eixalà a Duran i Bas», *Barcelona Quaderns d'Història* 6, 2002, 201-215; *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*, Vic, Eumo Editorial, 2000; *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas: Correspondència entre 1866 i 1904*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, 57-58.

A partir de 1849-1850 l'estratègia donà un pas definitiu, quan les corporacions industrials impulsaren candidatures de perfil propi, autònomes respecte del govern, per tal de disposar de ple marge de maniobra en les qüestions aranzelàries. S'iniciava així el denominat *ministerialisme a la catalana*. Resulta oportú indicar el contrast evident que es produïa aleshores en la divergència d'estratègies entre unes elits industrials actives, que amb la seva organització palesaven la necessitat de prendre part en les institucions parlamentàries com a òrgans decisoris, i un dels màxims exponents del liberalisme doctrinari espanyol, Juan Donoso Cortés, escurat en el reaccionarisme després de la revolució de 1848, que abjurava del parlamentarisme perquè el considerava una pèrdua de temps basada en el discurs i no en l'acció, i sostenia la dictadura com a mesura més oportuna per fer front a la revolució de la població més humil.⁵⁸

Aquestes circumstàncies impliquen que els diputats d'oposició industrialista entraven en contradicció amb un mandat suposadament representatiu i que no votaven decisions d'interès general o que no podien votar lleis al costat del govern? Doncs no necessàriament. L'acció parlamentària de diputats com Àngel de Villalobos o Josep Sol i Padrís, entre d'altres, ho corrobora. Aquest últim, per exemple, defensà en la legislatura de 1851 la necessitat que el Congrés avalués el contingut del Concordat amb la Santa Seu, i ho feu per emparar les institucions parlamentàries i en vindicació de la representació nacional, no pas per interessos de districte.⁵⁹ Així mateix, la salvaguarda de la indústria no impedia que Villalobos donés suport al govern en votacions com les del projecte de contestació al discurs de la corona, que tradicionalment rebia oposició del Partit Progressista i del Partit Democràtic.⁶⁰

De fet, ser escollits com a representants impulsats per les corporacions industrials no suposava que no poguessin intervenir en qüestions d'abast i interès nacional espanyol. És el cas del progressista Jacint Fèlix Domènech a qui la circumstància de ser elegit el 1850 dins la candidatura industrialista de l'Institut Industrial de Catalunya no li impedí prendre part en la contestació del discurs de la corona i criticar la gestió del govern moderat i la seva poca disposició al debat parlamentari.⁶¹ Però, a la vegada, aquests diputats no actuaven necessàriament en defensa d'interessos dels seus representats des d'un mandat imperatiu. Alguns, com ara Joan Vilaregut, Pascual Madoz o Antoni Jordà, no sempre acceptaren sense més ni més les directrius de les corporacions industrials. Un cop Jordà fou escollit representant del districte de Berga, a finals de 1846, la Comissió de Fàbriques contactà amb ell per tal de recomanar-li la «defensa de los intereses fabriles del Principado, sobre todo, si venía el caso de tratarse en la actual legislatura de la cuestión de

58. Sobre el pensament de Juan Donoso Cortés, vegeu, entre d'altres, M. C. DE LA MONTAÑA FRANCO, *Donoso y la libertad*, Càceres, Universidad de Extremadura, 1996; J. M. VARELA OLEA, «Juan Donoso Cortés: Sinopsis de una evolución», dins P. SÁNCHEZ GARRIDO (dir.), *Historia del análisis político*, Madrid, Tecnos, 2011, 557-567.

59. DSC, legislatura de 1851, 352-356.

60. DSC, legislatura de 1850-1851, 313-314.

61. DSC, legislatura de 1850-1851, 252-265.

aranceles». ⁶² La sorpresa de la corporació fou notable quan rebé una resposta del mateix polític no tan obedient com s'esperava. Sembla que Jordà s'oferí a cooperar, però amb matisos:

Piensa como siempre defender los intereses industriales del país, pero que las ideas sobre el sistema prohibitivo han sufrido grandes modificaciones, y que duda mucho puedan sostenerse con buen éxito. ⁶³

La Comissió de Fàbriques no veié amb bons ulls la manca de convicció quant a una defensa a ultrança de la prohibició industrial i sembla que la polèmica arribà també a la Junta de Comerç, que tampoc no resultà satisfeta per la gestió en la qüestió aranzelària durant la seva etapa a Corts. ⁶⁴ Probablement, Jordà no tornà a les Corts com a conseqüència de la pèrdua de suport per part de les corporacions industrials. Es desconeix si hi arribà gràcies a l'impuls dels cercles industrials catalans, però és probable que el 1851 no fos reelegit perquè aquestes corporacions li barraren el pas.

El 1850 Jordà tornà a ser escollit per Berga, tot i que no jurà el càrrec, però el 1851 la situació fou prou diferent. Aleshores no hi concorregué per Berga. Tal vegada hi tingueren a veure les desavinences amb les corporacions industrials, que haurien preferit Ferran Moragas, escrivà, notari, membre de la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona i vinculat al món industrial de la ciutat, com a secretari de l'empresa del ferrocarril de Barcelona a Mataró. El fet que Jordà no hi concorregués per Berga, però que sí que ho fes per Santa Coloma de Farners indica la voluntat del diputat progressista de tornar a les Corts, però degué trobar algun impediment a Berga per concórrer-hi. L'intent de fer-ho en territori gironí resultà infructuós pel domini que hi tenia el moderat Felip de Martínez Davalillo, que el derrotà per 150 vots contra 18. ⁶⁵

En tot cas, els seus plantejaments i els de d'altres companys que consideraren més oportú defensar un proteccionisme temperat que un prohibicionisme rígid indiquen la presència d'actuacions properes al mandat representatiu. Això no significa que deixessin d'advocar pel benefici dels interessos territorials, però possiblement sí que expressa una actuació parlamentària menys mecànica i amb més espai per a un comportament mínimament autònom. Davant d'aquesta perspectiva, hi havia espai per a l'expressió d'un mandat representatiu? Potser s'ha de veure la representació política de l'època com una confluència entre els mandats imperatiu i representatiu, que es discuteixen el protagonisme i conviuen sense un discerniment encara clar? Aquest tipus d'evidències semblen indicar que hi hauria hagut

62. ABFTN, Fons Comissió de Fàbriques, Llibres d'actes, Volum IV, «Barcelona, 4 de gener de 1847».

63. ABFTN, Fons Comissió de Fàbriques, Llibres d'actes, Volum IV, «Barcelona, 27 de gener de 1847».

64. Vegeu BC, Fons Junta de Comerç, copiador d'oficis diversos, 1847.

65. Dades procedents de les actes electorals, del Fons electoral de l'Arxiu i Biblioteca del Congrés dels Diputats, Madrid.

espai per a un mandat representatiu, però tal vegada aquest era encara més aviat excepcional o, si més no, tot just es trobava en efervescència i es discutia amb la presència del mandat imperatiu. El cas dels diputats d'oposició industrial n'és una mostra evident, però també ho pot ser el dels sectors més avançats del liberalisme. El demòcrata Anicet Puig ho exemplifica en la legislatura 1850-1851, amb un discurs que carregava contra el govern per malbaratar recursos públics en la construcció del Teatre Reial:

Me refiero a los gastos excesivos que se hacen en el Teatro Real para sostenimiento de sus dos compañías coreográfica y música. [...] los gastos de ese teatro son tan excesivos, que es imposible que los pueda sostener otro que el gobierno; pues nadie cree que en Madrid haya un capitalista tan caprichoso y tan extravagantemente prodigo de su dinero, que se dedique a emplearlo en empresas de reconocidas pérdidas, [...] todo el mundo cree que una empresa de esta clase, en donde las pérdidas son conocidas e infalibles, nadie puede sostenerla sino el gobierno, si se quiere por altas consideraciones de conveniencia pública.⁶⁶

Amb aquesta intervenció Puig exposava una qüestió que considerava de «gobierno representativo» i insistia:

Espero que el Sr. ministro de la Gobernación aprovechará la oportunidad que le ofrece mi pregunta para desvanecer todo género de dudas y acallar los rumores que sobre este asunto corren, que son muchos, y convencer a todos para que muchas personas no tengan el sentimiento de creer que una cosa que está con tanto lujo, cuesta una sola lágrima a los contribuyentes.⁶⁷

Deixant de banda el fet que Luis José Sartorius desmentís la implicació del govern en el sosteniment econòmic del Teatre Reial,⁶⁸ és interessant reflexionar sobre la concepció del que és un representant que tenien l'un i l'altre. Mentre que el ministre va censurar Puig per la pregunta i considerava que mereixia més elogis que crítiques per la seva gestió, el polític del Partit Democràtic li recordà:

66. DSC, legislatura de 1850-1851, 421.

67. DSC, legislatura de 1850-1851, 421.

68. La construcció del Palau del Congrés dels Diputats i del Teatre Real despertà malestar social, atès el dèficit econòmic i el malbaratament de recursos públics produïts. El neguit, per exemple, condicionà el govern de Narváez, que va dimitir com a president a principis de 1851, en part esquitxat per la polèmica. Quan es va construir el Teatre Real va rebre sense motiu aparent vuit milions de rals en metàl·lic, quan el salari d'un jornalero era de quatre rals. A més, es gastà part d'aquests diners en festes, la qual cosa va fer augmentar encara més la crispació social. Respecte a aquesta qüestió, vegeu, A. GUERRERO LATORRE, J. S. PÉREZ GARZÓN i G. RUEDA HERANZ, *Historia política, 1808-1874*, Madrid, Istmo, 2004, 236.

Mi objeto ha sido sólo hacer una pregunta, y no dirigir un cargo ni censura, y nada estaba más distante de mi ánimo. No he hecho más que preguntar, y en esto creo haber cumplido el deber que tenemos todos los diputados, y especialmente los que pertenecemos a la oposición, de ser centinelas vigilantes de los intereses de nuestros comitentes.⁶⁹

És a dir, el discurs de Puig sobre les despeses del Teatre Reial de Madrid i el sosteniment de les seves dues companyies posava de manifest el concepte de diputat dels demòcrates, segons el qual el representant estava lligat als interessos i les voluntats dels electors. Aquests eren en últim terme els titulars de la representació, mentre que, a jutjar pel discurs del ministre, aquest apostava per un mandat d'obediència al govern, i no tant als electors. Els demòcrates s'oposaven al concepte de diputat pel qual es delegava temporalment el poder a un representant i la seva vinculació amb els votants passava a segon terme.⁷⁰ La seva concepció era la d'un mandat condicionat per la ciutadania.

Un altre exemple el pot oferir Ildelfons Cerdà. En la seva primera intervenció al Congrés dels diputats es mostrà contrari a associar els postulats del govern als de tota la nació i sostingué la necessitat d'utilitzar les cambres parlamentàries per expressar opinions divergents, encara que poguessin ser minoritàries. La seva no era una actitud passiva davant del govern, sinó la d'aquell que tenia voluntat d'exercir com a autèntic representant dels interessos del conjunt de la població:

Se ve, pues, que ni el Congreso puede prometerse de mis labios un discurso que le sea agradable, ni yo debo abrigar la más pequeña, la más remota esperanza de reducir sus votos a mis convicciones. Este es el triste y estéril resultado a que podemos aspirar todos los Diputados que hemos venido aquí por el voto nacional y contra la voluntad del Gobierno. Pero como quiera que al entrar en este recinto he jurado la fórmula que previene el Reglamento, imponiéndome el deber de mirar en todo por el bien de la nación, no puedo ni debo guardar una actitud pasiva cuando se está ventilando una cuestión de interés general.⁷¹

Cerdà advocava per una inversió pública que respongués a les necessitats de tota la població, i no únicament a les del col·lectiu representat al Congrés. Les seves paraules anaven encaminades a donar veu als interessos dels col·lectius més humils i populars. Malgrat aquesta proximitat a l'electorat –entenent-lo, en el cas demòcrata, com a representant del conjunt de la sobirania nacional–, fins a quin punt es pot parlar ja d'una relació entre el representat i el representant basada en la confiança i, per tant, allunyada del mandat imperatiu? Tal vegada això no eximia de la presència d'un comportament lligat encara als designis de l'electorat. Valgui

69. DSC, legislatura de 1850-1851, 421-422.

70. PEYROU, *Tribunos del pueblo...*, 122-123.

71. DSC, legislatura de 1851, 1225.

com a exemple el fet que Anicet Puig posà el càrrec de diputat a disposició del seu electorat a finals de 1851, quan el govern de Juan Bravo Murillo tancà les Corts i actuà al marge de les cambres parlamentàries. El demòcrata entenia que es lesionaven les prerrogatives d'aquestes institucions i, per tant, que la funció com a representant polític també havia estat vulnerada. Però en comptes d'actuar amb autonomia, consultà la possibilitat de dimitir als seus electors, que li ho desconsellaren i no ho feu.⁷²

Exemples com aquest donen a entendre que probablement el mandat imperatiu no era aliè al liberalisme més avançat. Cal tenir en compte que el camí traçat pels demòcrates en el concepte i l'exercici de la representació es trobava tot just a les beceroles, atès que el Partit Demòcrata havia nascut l'any 1849, malgrat l'existència prèvia de sectors del liberalisme més radicalitzat. Per tant, l'expressió d'una representació no condicionada pels paràmetres del mandat imperatiu era encara poc madura, tot i que no inexistent.

A manera de balanç

En aquest article s'ha reflexionat sobre la representació parlamentària a la Dècada Moderada a partir de l'estudi dels diputats escollits en districtes catalans. En primer lloc, s'han exposat les diferències ideològiques entre les principals sensibilitats del liberalisme polític pel que fa al grau de representativitat que s'havia d'atorgar a les cambres parlamentàries respecte al conjunt de la població. Aquest punt de partida ha permès entendre amb més profunditat el sistema electoral dissenyat pel Partit Moderat, d'acord amb la legislació de 1846. Es tractava d'un model molt limitat a la participació, amb un cens altament restringit i, alhora, amb una alta ingerència dels gabinets en els resultats electorals, mirant de bandejar els opositors polítics i afavorir els candidats propis.

Aquesta dinàmica electoral ha ajudat a repensar els lligams establerts entre electors i representants a partir del mandat efectuat al Congrés dels Diputats pels polítics. S'han qüestionat els fonaments de la teoria liberal de l'estat que vinculaven el mandat imperatiu únicament a la defensa d'interessos territorials o del districte. En oposició a aquesta interpretació encotillada s'ha analitzat el mandat parlamentari de l'època com un comportament complex, que compaginava diferents vessants territorials de representació –nacional i del districte– sense que fossin necessàriament contradictoris, i obert, en un moment en què mandat imperatiu i representatiu no eren excloents, però en què aquest darrer tot just començava a gestar-se.

Així, s'ha intentat posar en relleu la idea que el mandat imperatiu es podia expressar no únicament des de lligams d'interès territorial, sinó també com a conseqüència del compromís electoral contret pel diputat a l'hora de buscar suports per ser escollit. D'aquesta manera, l'acció parlamentària mecànica tal vegada era deutora d'un sistema electoral que feia molt difícil ser escollit diputat sense el suport

72. *La Nación* 868, 14-2-1852, 1-2.

de les autoritats. Per tant, els lligams contrets en les eleccions amb autoritats o electors també podien condicionar el mandat posteriorment exercit a les Corts. Per això es produïa la possibilitat que un parlamentari pogués respondre a una conducta de mandat imperatiu des de l'obediència al govern, quan el paper de l'electorat era relegat a una posició secundària, fruit de la influència dels agents del govern al districte.

D'altra banda, s'ha vist que aquestes expressions de mandat imperatiu no exclouïen l'expressió de mandats representatius, però, a la pràctica, aquests comportaments guiats per la confiança entre el diputat i l'electorat estaven encara poc consolidats. Es començaven a mostrar tant en alguns moderats com entre membres del Partit Progressista, però de manera més aviat tímida. Sembla que els demòcrates l'haurien pogut exercir amb més determinació, si bé probablement tot just començava a concretar-se i no fou fins més endavant que s'estengué amb més claredat.

En definitiva, la dialèctica entre el mandat imperatiu i el mandat representatiu en la representació parlamentària de mitjan segle XIX era ben viva. El seu debat posa de manifest la complexitat dels procediments de representació parlamentària, en què diferents comportaments s'encavalcaven sense excloure's, a la vegada que l'esfera nacional i la defensa dels interessos del conjunt de la nació no eren oposats als del districte, sinó que més aviat es complementaven.